

FRENCH THEORY ȘI DEZBATERILE CULTURALE ALE POSTSTRUCTURALISMULUI. O REVIZITARE DIN PERSPECTIVA LUI FRANÇOIS CUSSET ȘI JOHANNES ANGERMULLER

David MORARIU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
Personal e-mail: davidmorariu@yahoo.com

FRENCH THEORY AND THE CULTURAL DEBATES OF POSTSTRUCTURALISM. A REVISITATION FROM THE
PERSPECTIVE OF FRANÇOIS CUSSET AND JOHANNES ANGERMULLER

Based on Edward Said's concept of “travelling theory” and on Pierre Bourdieu's perspective concerning “the international circulation of ideas”, this article aims at revisiting two notable studies in analyzing the phenomenon of French Theory: François Cusset's French Theory. How Foucault, Derrida, Deleuze, & Co. Transformed the Intellectual Life of the United States and Johannes Angermuller's Why There Is No Poststructuralism in France. The Making of an Intellectual Generation. More specifically, my paper focuses on discussing both the factors that led to adopting the French philosophers' works across the ocean and the differences between the French culture and the American one that resulted in finding new interpretations of the theory. In this respect, emphasizing some aspects such as the “intransitive” character of the theory, the literary and political approaches of the philosophical discourse and even the debate on the concepts of French and American (post)structuralism plays a major role in viewing French Theory as a “travelling theory” and as a result of the “decontextualization” and “recontextualization” processes.

Keywords: French Theory, François Cusset, Johannes Angermuller, travelling theory, recontextualization.

Una dintre principalele mize ale studiilor ce își propun abordarea fenomenelor transnaționale, a migrației ideilor și chiar a efectelor determinate de ciocnirile și suprapunerile culturale este încercarea de a reda procesualitatea întregului parcurs și întreaga

evoluție. Încercare marcată, desigur, de operațiile de *decontextualizare* (percepută ca o distanțare de valențele naționale atribuite fenomenului) și *recontextualizare* (înțelesă ca însușire a sistemului de reguli și coordonate de ordin social, politic sau literar, valabile în cadrul

noului spațiu cultural). Așadar, primordiale în cazul unei astfel de abordări nu sunt numai înregistrarea și interpretarea rezultatelor, ci și chestionarea procesului care a condus la mutațiile semnificative suferite de fenomenele transplantate în alte medii culturale. În fapt, absența unei scheme prestabilite care să redea regulile și rezultatele anticipate ale schimbului internațional de idei reprezintă în viziunea lui Pierre Bourdieu¹ o cauză a diferendelor interculturale. Sociologul francez insistă chiar pe aceste operații de decontextualizare („denaționalizare”) și recontextualizare și pe efectele negative ale circulației textelor în lipsa contextului. Pe scurt, reprodușă sub forma unui raport de cauzalitate, ipoteza lui Bourdieu se configurează astfel: din cauza faptului că ideile sunt preluate fără contextul în care s-au format și căruia îi datorează în mare măsură conținutul semantic, receptarea acestora într-un nou mediu cultural se suprapune interpretării din perspectiva sistemului normativ specific noului context. Ideile importate pot fi, deci, utilizate în scopuri și domenii dintre cele mai diverse și, mai ales, totalmente opuse celor din culturile de origine. Alegerea acestor idei poate fi subsumată însă unei serii de „operații sociale”², dintre care „operațiile de selecție” reprezintă o constantă cu un rol major în transferurile dintre culturi. În fond, această desprindere a ideilor și golire a semnificațiilor extrinseci (adică a semnificațiilor pe care aceste produse intelectuale le-au dobândit prin integrarea într-un anumit context și într-un raport de tipul cauză-efect în mediul inițial) face posibilă deplasarea centrului de greutate al ecuației circulației produselor intelectuale de la circumstanțele producerii și formulării acestora la cele ale receptării, întrucât spațiul cultural importator va determina și dirija – pe baza „operațiilor de selecție” – fluxul, natura împrumuturilor și a traducerilor de noi conținuturi și modul în care acestea vor fi interpretate și utilizate.

O raportare mai optimistă, cu toate că se constituie pe aceeași absență a unei formule șablon care să facă posibilă anticiparea și coordonarea desfășurării deplasărilor, propune Edward Said prin așa-numita *travelling theory*³. Acesta analizează circulația fenomenelor și a teoriilor ca pe un proces pe care îl consideră nu o cauză a receptării ideilor în dezacord cu semnificațiile acestora din mediul formator, ci una dintre sursele cu rol de îmbogățire și de susținere a spațiului cultural și intelectual. Varietatea formelor sub care au loc dislocările curentelor de idei și sub care se desfășoară aceste schimburi interculturale se datorează gradului de intenționalitate, finalității importurilor sau caracteristicilor specifice fiecărui context, ca să menționez doar câteva dintre criteriile pe care se bazează demonstrația lui Said. Acesta consideră că întregul proces al adaptării unui fenomen alogen poate fi redat sub configurația a trei sau patru etape. Este vorba despre etapa inițială, a momentului „zero” căruia îi corespund și coordonatele contextului

inițial; etapa a doua, cea care poate fi redată ca fiind echivalentă decontextualizării; și ultimele două etape, sensibil diferite una de cealaltă, care valorifică operația recontextualizării sau, altfel spus, procesul de adaptare a teoriei adoptate⁴. Cea de-a treia etapă corespunde într-o mai mare măsură momentului de coliziune dintre teoria importată și totalitatea configurațiilor contextului cultural, în timp ce ultima etapă prevede produsul final, teoria transplantată și integrată structurii temporale și spațiale în condițiile noilor circumstanțe. În primul rând, este cert faptul că tiparul propus de Said pentru a delimita etapele circulației *teoriilor călătore* relevă aceeași imposibilitate de a anticipa caracteristicile individuale ale fiecărui astfel de proces și „conținutul” fiecăreia dintre aceste etape. În al doilea rând, insist asupra ultimelor două etape, întrucât particularitățile modului în care o teorie parcurge aceste „probe” ale implementării și utilizării după regulile impuse de un sistem de referință în totalitate modificat denotă aceeași întâietate – subliniată mai târziu de Bourdieu – pe care o dobândește mediul cultural care importă ideile în raport cu spațiul de proveniență a acestora și care se manifestă în atribuirea de noi semnificații și de noi interpretări. Astfel, producerea decalajelor și a disensiunilor punctate de gânditorul francez se situează – în ansamblul distribuirii pe etape a lui Said – la nivelul acestor ultime două faze care proiectează produsele culturale în mediul de adopție. Și, într-adevăr, dacă ar fi să tragem linie după expunerea celor două perspective privind migrația ideilor, este evident că punctul de intersecție a demonstrațiilor celor doi teoreticieni îl reprezintă relevarea condițiilor care favorizează apariția discordanțelor, condiții pe care Said și Bourdieu le abordează sensibil diferit din punctul de vedere al valorizării: în timp ce primul dintre aceștia accentuează rolul benefic în susținerea și stimularea activităților culturale, cel de-al doilea reliefează mai degrabă rolul negativ al acestor *malentendus*. În cele din urmă, de remarcat în acest context este faptul că decalajele reprezintă unul dintre aspectele care se cer a fi dezbătute în situația în care acestea contribuie, asociate cu trăsăturile specifice procesului de împământinare a textelor împrumutate și traduse, la generarea unor concepte și fenomene care nu mai coincid cu cele din spațiul cultural de origine. De la aceste decalaje și discordanțe pornesc principalele dezbateri privind „condițiile sociale ale circulației internaționale a ideilor” și „teoriile călătore”, deoarece modul în care se desfășoară procesul de adaptare și de reutilizare a formelor importate determină imposibilitatea suprapunerii de ordin conceptual dintre teoria din etapa momentului inițial și cea anexată unui context nou din ultima etapă.

Unul dintre fenomenele care au suscitat numeroase discuții până în momentul de față, un fenomen care corespunde unei deplasări de conținut teoretic european cu un impact impresionant pe continentul american

este cel al migrației transatlantice a teoriei franceze sau, altfel spus, transportarea în America de Nord a tezelor unor filozofi precum Michel Foucault, Jacques Derrida, Gilles Deleuze, Félix Guattari și Jean-François Lyotard (și lista poate continua), asimilați în Franța generației structuralismului. Discuțiile privind impactul acestor gânditori în Statele Unite și în jurul unor concepte precum *poststructuralismul* francez au, în cazul textului de față, ca punct de pornire și ca sistem de referință încadrarea procesului de răspândire a textelor franceze peste ocean în paradigmele teoretice ale lui Bourdieu și Said cu privire la circulația ideilor și, mai ales, concordanța cu împărțirea în cele patru etape propuse de către ultimul dintre aceștia. Însă înainte de a ajunge la fazele concludive ale procesului de translație, analiza întregii fenomenologii cuprinse sub denumirea de *French Theory* scoate la iveală câteva aspecte interesante ale contextului de configurare a grupării de teoreticieni ale căror texte vor face obiectul acestui fenomen de circulație transatlantică a ideilor franceze, aspecte care condiționează nu doar difuzarea principalelor concepte, dar și modul în care au fost asimilate și mai apoi reutilizate în Statele Unite ale Americii. Mai mult, cercetarea acestui fenomen trebuie să țină cont de factorii care au contribuit la procesul de asimilare, structura configuratoare a spațiului cultural american și disonanțele cu modul de organizare a culturii franceze, confuziile și dezbaterile dintre adepții și așa-numiții „detractori” ai acestei migrații de texte franceze și chiar să analizeze deosebirile dintre cele două mentalități în ceea ce privește raportarea la discursul teoretic.

***French Theory* – o „teorie călătoare”?**

Studiul *French Theory: Foucault, Derrida, Deleuze & Co. și transformările vieții intelectuale din Statele Unite*⁵, semnat de François Cusset, documentează dialogul și interferențele culturale de la sfârșitul secolului al XX-lea dintre Franța și Statele Unite, proces care a condus la formarea acestui concept eclectic de *French Theory*. Interpretarea pe care o propune Cusset pornește de la discrepanțele dintre modelul francez și cel american în ceea ce privește modul de gândire și de organizare a „capitalului cultural”. Aceste discrepanțe sunt condițiile a ceea ce Cusset problematizează ca „neînțelegere creatoare” (concept ce pare să reconcilieze perspectivele lui Said și Bourdieu) la nivelul receptării de către publicul american a textelor filozofilor francezi, un dezacord care nu presupune însă prezența unei erori subiective de interpretare, ci face pur și simplu trimitere la o eroare determinată de diferența obiectivă dintre cele două medii culturale⁶. Conștientizarea acestui diferend franco-american este o condiție obligatorie în analiza migrației teoretice franceze, întrucât o asemenea „neînțelegere” reprezintă în studiul lui Cusset cheia interpretării fenomenului în sine. O reproducere cronologică, pe

baza tezei autorului francez, care să urmărească cele patru faze punctate de Said dezvăluie câteva aspecte interesante privind istoria interferențelor culturale și modalitatea de transportare a textelor filozofilor francezi în mediul american, o modalitate care pune accentul pe o diseminare dinspre „instituțiile periferice” franceze (conform delimitării lui Rémy Rieffel⁷ dintre „instituțiile periferice” și „centrul academic”) și – înainte de preluarea și instituționalizarea din mediul universitar – înspre periferia culturală americană (la limita dintre mediul academic și cultura populară).

Examineate pe rând, cele două teme de discuție schițează contextul momentului inițial, căruia i se asociază imaginea configurației discursurilor teoretice în Franța, și paradigma contactului dintre cele două medii culturale. În primul rând, nu există nicio surpriză în faptul că o cartografiere a principalelor migrații ale secolului al XX-lea dinspre Europa înspre continentul american nu face decât să scoată la iveală deplasările în masă din Franța și Germania cauzate de nazism și, în fapt, de scenariile bine cunoscute ale Celei de-a Doua Conflagrații Mondiale. Oamenii de cultură europeni nu s-au aflat însă în situația de „propovăduitori” ai unor doctrine sau curente superioare în raport cu cele proprii sistemului cultural din Statele Unite. Așa cum subliniază și Cusset, discursurile critice și cele de teorie literară de peste ocean atrăgeau deja atenția prin „bogație” și „diversitate”⁸, raportul dintre cultura franceză și cea americană din secolul al XX-lea remarcându-se prin imposibilitatea redării acestuia sub forma unei relații între *dominator* și *dominat* (distribuirea celor două etichete nefiind o operație evidentă). Un exemplu relevant este chiar rezultatul intersecției suprealismului cu viziunea artistică de peste Atlantic, viziune ai cărei reprezentanți și ale căror strategii aveau să îndeplinească peste câteva decenii, în urma unei atitudini de frondă și a desprinderii de doctrina impusă de europeni, un rol esențial în crearea și pregătirea cadrului de formare și consolidare a *French Theory*. Este vorba despre reprezentanții „expresionismului abstract” al Școlii de la New York pe care François Cusset îi menționează ca responsabili pentru inventarea în circuitul artistic a tacticilor „de deplasare anamorfică, de selecție și apoi de rearanjare”⁹, tactici reutilizate în contextul asimilării și interpretării într-o manieră proprie a discursurilor filozofice franceze. Interesant de subliniat este această raportare la importul cultural francez a teoreticienilor, artiștilor și chiar a cititorilor americani, raportare ce aduce în prim-plan gradul de interes al mediului academic american pentru cei doi termeni care formează conceptul-umbrelă de *French Theory*. Întrebarea a cărei lămurire se impune în acest context și pe care studiul teoreticianului francez o are în vedere este următoarea: inițiatorii americani ai „teoriei franceze” au fost mai interesați de discursul teoretic în sine sau de cultura franceză?

De la periferia instituțională franceză în centrul academic american

Înainte însă de a aduce în discuție (*in*)tranzitivitatea teoriei, o trăsătură ce pare a viza etapa destinată recontextualizării și a adaptării discursului importat, faza anterioară acestei operații reproduce modalitățile de difuzare și schema dialogului dintre periferiile culturale și mediile academice ale celor două culturi. Observația pe care Johannes Angermuller¹⁰ o întărește în *Why There Is No Poststructuralism in France. The Making of an Intellectual Generation*, pornind de la opoziția dezbătută de Rieffel dintre „centrul academic” și „periferia instituțională”, vizează afilierea tuturor teoreticienilor ale căror texte compun teoria franceză „exportată” peste ocean la „periferia instituțională”. Mai mult, Angermuller trece în revistă și „etosul iconoclast” al acestor autori francezi, eticheta de „stânga intelectuală” și asumarea – ca atitudine comună – a respingerii „centrului academic”¹¹ și chiar a asocierii cu doctrina structuralistă. Refuzul angajat de a face parte din prima linie a elitelor academice franceze și imposibilitatea încadrării într-o mișcare sau paradigmă teoretică omogenă pot fi corelate și cu evoluția doctrinei acestor filosofi în Statele Unite. Absența caracterului compact este surprinsă în chiar conceptul de „generație intelectuală”¹², care accentuează eterogenitatea acestei grupări, percepută chiar și în sensul „preferinței pentru interdisciplinaritate” și al adresării unui public din afara mediului academic. Fiecare dintre aceste caracteristici reprezintă o certitudine a similarității dintre modul de configurare a „generației intelectuale” și a receptării textelor acestora, pe care o va propune cultura americană a sfârșitului de secol XX. Remarcând diversitatea discursurilor teoretice din Statele Unite încă dinaintea migrației din anii '70 – '80, François Cusset atrage atenția asupra imposibilității grupării după criteriul similitudinilor de gândire¹³ a autorilor francezi ale căror teze vor produce pe continentul american un impact major neașteptat.

Divergența dintre perspectivele celor doi teoreticieni – Cusset și Angermuller – apare în cazul dezbaterii privind cea de-a doua etapă a tiparului lui Said, cea corespunzătoare operației de recontextualizare. Angermuller subliniază trecerea de la periferia instituțională din Franța la o situație radical diferită, întrucât – conform demonstrației acestuia – pătrunderea textelor franceze în Statele Unite are loc direct și prin intermediul instituțiilor academice centrale, cum sunt Universitățile Yale și Berkeley. Mai mult, istoria teoriei în spațiul cultural al Americii de Nord poate fi redată sub forma a două faze, cea de *High Theory* și cea de *Low Theory*¹⁴. Primei etape, care îi are ca figuri principale pe Paul de Man și Jacques Derrida, îi corespund interesul pentru deconstrucția derrideană și modul în care aceasta continuă – începând cu anii

'80 – mișcarea *New Criticism*. Etapa a doua, fixată din punct de vedere temporal la începutul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, coincide cu receptarea textelor lui Foucault și cu invadarea mediului intelectual de către noi abordări (aflate într-o strânsă legătură cu fenomene din sfera politicului și „cultura maselor”) ce aduc în prim-plan aceleași noțiuni de „diversitate” și de „interdisciplinaritate”. Pe scurt, concluzia lui Angermuller privind evoluția discursurilor teoretice franceze în Statele Unite este una restrictivă, pentru că acesta încearcă să delimiteze faza de *High Theory* de cea de *Low Theory*, separate în două intervale distincte de timp, dar ignorând deceniul al optulea și procesul în sine de pătrundere a teoriei franceze în cultura americană, o etapă extrem de importantă în economia recontextualizării corpusului teoretic francez, în care cele două calificative – *High* și *Low* – nu pot fi atât de ușor delimitate și analizate în mod separat.

În acest scop, studiul lui Cusset oferă câteva observații cu privire la strategiile de difuzare a teoriei în anii '70¹⁵ sau, mai exact, la lipsa unei strategii clar formulate, observații definitorii și pentru parcursul acesteia în următoarele decenii. În fond, primului contact îi corespunde un caracter anarhic, în condițiile în care profilul eclectic și amator al revistelor în care au apărut primele texte ale filosofilor francezi (*Semiotext(e)*, *Diacritics* și *Substance*) vor determina circulația „semiclandestină” a acestor texte și crearea unui spațiu a cărui principală caracteristică este, într-o mare măsură, o dualitate determinată de contactul atât cu mediul universitar, cât și cu practicile și manifestările destinate culturii maselor. Mai mult, anii '70 au oferit și șansa publicului american de a se întâlni cu autorii ale căror texte începeau să se infiltreze tot mai mult în spațiul public, chiar dacă terenul care le asigura diseminarea era încă unul instabil tocmai prin situarea acestuia la intersecția dintre „scena contraculturală” și universitate. În ciuda faptului că discursurile lui Deleuze, Guattari și Foucault creează tensiuni la conferința organizată de Sylvère Lotringer în 1975, aceștia fiind întreruși în timpul prezentărilor, evenimentul reprezintă un moment esențial în circuitul difuzării teoriei franceze tocmai datorită acestei disensiuni care, interpretată în contextul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut, dezvăluie un aspect interesant privind modificările profunde traversate de cultura americană ce se îndrepta înspre doctrina încă neconturată a postmodernismului. Iată și principalul motiv pentru care delimitarea lui Angermuller poate fi suspectată de reduționism. Altfel spus, deși ambele studii investighează procesul de transportare a filosofilor francezi de la periferia mediului academic francez în centrul celui american, Cusset nuanțează mai atent contextul producerii acestei transportări, care păstrează și urmele intersectării cu spațiile contraculturale. Mai mult, autorul francez accentuează de la bun început receptarea totalmente

opusă marginalizării pe care au cunoscut-o în Franța, mutând astfel dezbateră din zona instituțională în cea a impactului pe care textele acestor filosofi le-au avut în țara de origine și, mai apoi, în Statele Unite, unde s-au bucurat de un renume nu doar în cadrul discursurilor universitare, ci și al celor parauniversitare. Tocmai de aceea, după cum arată și abordarea amănunțită a situației din anii 1970, Cusset nu se limitează doar la a semnala caracterul oficial de care se bucură teoria franceză începând cu anii '80, ci surprinde primele manifestări proprii etapei de asimilare ce redau cel mai bine pulsul schimbărilor survenite în spațiul cultural transatlantic. Modul în care alege să proiecteze în figura lui Sylvère Lotringer¹⁶ profilul „mediatorilor” teoriei franceze relevă caracterul ambivalent al diseminării textelor importate care încep, fie prin „scânteile” pe care le-au produs primele utilizări din spațiul culturii populare, fie prin dezbaterile universitare, să facă parte din noua configurație culturală americană. Schimbarea costumului de universitar cu „ținuta punk new-yorkeză” și ironia pe care și-o manifestă față de mediul academic anticipează contextele dintre cele mai diverse în care vor fi utilizate conceptele și tezele europene. Același Lotringer pune accentul, în introducerea pe care o redactează alături de Sande Cohen la *French Theory in America*¹⁷, pe suprapunerea propagării teoriei franceze cu expansiunea conceptului de *cultură*, a cărui definiție începe a intersecta și noțiuni precum cea de *pop culture*. De fapt, există un interesant proces al expansiunii conceptului de *cultură*, proces care îndeplinește până la urmă un rol autodestructiv, întrucât – așa cum subliniază și autorii acestui text introductiv – noțiunea va ajunge să fie lipsită de un referent clar formulat. La fel de interesante devin și regulile jocului în condițiile extinderii sferei de influență a culturii populare, un fenomen care oferă numeroase răspunsuri privind ultimele două etape conform împărțirii lui Said, etape care corespund adaptării și reutilizării propriu-zise a unei „teorii călătorești”. Încercarea de a ignora trecerea în revistă a evoluției teoriei în acest spațiu fertil se dovedește a fi imposibilă, mai ales că aceste reinterpretări se bucură de cel mai mare succes în fața publicului american. Nu e niciun secret în a menționa, lucru pe care Cusset îl face în studiul său¹⁸, că utilizarea ideilor teoretice în industria cinematografică înseamnă difuzarea în fața celui mai numeros public sau că discursurile teoretice din mediul universitar au putut fi reluate și transformate în intrigile romanelor de consum. Acestea sunt doar câteva dintre exemplele reprezentative pentru ceea ce a însemnat etapa asociată cu conceptul de *Low Theory*, în care practicile parauniversitare, cu multiplele utilizări ale teoriei după regulile culturii de masă au contribuit, la rândul lor, la acest proces de *americanizare* a conceptelor preluate din cultura franceză. Până în momentul de față, ar fi, deci, de constatat modul în care acest parcurs de la „periferia instituțională” în „centrul academic” american poate

fi dublat de parcursul de la marginalizarea (percepută ca lipsa omogenității „generației intelectuale” și a unui impact major asupra publicului francez) la influența capitală nu numai în mediul academic american, ci și în cadrul practicilor ce aparțin de cultura populară.

De la metateorie la literarizarea și politicizarea discursului teoretic francez

În spațiile universitare, înțelegerea demersurilor de asimilare a teoriei franceze presupune aducerea în prim-plan a două aspecte: căile de acces, precum și poziția și rolul pe care universitatea le deține în Statele Unite. În primul rând, textele franceze pătrund în mediul universitar prin departamentele de literatură, fapt ce va schimba radical modul în care vor fi receptate tezele filosofice. Teza *literarizării* și a interferențelor cu metodele utilizate în subcâmpuri precum *film studies*, *legal studies* și *theological studies* pare a fi una justificată din perspectiva unor teoreticieni ca Pascale Casanova care pune, în *Republica Mondială a Literelor*, această interpretare pe seama legăturilor dintre textele lui Foucault, Deleuze sau Derrida. Observația lui Casanova poate fi explicată însă și de eurocentrism, tendință ușor de remarcat în ceea ce privește „greutatea literară a Franței”¹⁹. Consider însă că explicația literarizării acestor studii filosofice este validă și pentru justificarea politicizării discursului teoretic. Înainte însă de a-l expune, în ceea ce privește viitoarele interpretări anexate sferei politice, Cusset evocă acea condiție de spațiu izolat care pare a priva mediul universitar de conexiunile cu celelalte instituții sociale și civice, dar care îi asigură accesul la rețeaua politică prin rolul pe care acest mediu îl îndeplinește ca „punct de întâlnire ideologică și de formare a elitelor”²⁰. Și, într-adevăr, utilizările – începând cu anii '80 – din spațiul politic și ampla chestiune a minorităților vor schimba radical profilul teoriei franceze. În realitate, întreaga dezbateră politică și acuzațiile de „balcanizare” pe care tabăra conservatorilor le va formula împotriva discursurilor puse în circulație de grupările minoritare ne arată utilizările specifice ale teoriei filosofice în sfera politică.

Interpretarea valabilă în cazul ambelor demersuri – cel de literarizare și cel de politicizare – se desprinde din delimitarea subliniată de Galin Tihanov în *The Birth and Death of Literary Theory. Regimes of Relevance in Russia and Beyond*²¹. Acesta are în vedere abordările recente ale lui François Cusset și Andrew Cole (*The Birth of Theory*) și subliniază faptul că, spre deosebire de Cole – care identifică momentul zero al evoluției teoriei în sistemul filosofic construit pe baza conceptului de *dialectică* al lui Hegel –, Cusset surprinde migrația peste ocean a teoriei franceze, remarcând mutația pe care au suferit-o operele filosofilor francezi care nu au fost receptate din perspectiva tezelor pe care le expuneau și demonstau, ci ca „metode de analiză” a altor texte. Este vorba, cu alte

cuvinte, despre o receptare din punct de vedere formal a metodelor de investigare a discursurilor și a sistemului analitic pe care aceste texte îl propun, o receptare care trădează *intransitivitatea* teoriei. Aceasta nu face decât – așa cum definește Cusset caracterul intransitiv – să își explice propria evoluție după pătrunderea în universitățile americane. O teorie care, în condițiile inexistenței unui obiect, este pusă în situația de a se autojustifica, devenind propriul obiect de studiu, nu este nimic altceva decât o metateorie. În acest context, consider că *literarizarea* și anexarea la discursurile politice reprezintă o tehnică de reinterpretare și de utilizare în scopul asimilării și adaptării, o tehnică încadrabilă însă în practicile universitare, oferită ca răspuns la problema inexistenței unui obiect propriu, pe care teoria franceză o va soluționa prin turnura spre discursurile literare și „politicile identitate”. În strânsă legătură cu conceptul de *metateorie* poate fi dezbătut – având în vedere modul în care studenții abordează lecturile obligatorii de la cursurile de literatură, utilizând tehnici ce pot fi subsumate procedurii „parataxei” – și conceptul de *bildungstheorie*²². Asimilarea fragmentară a operelor filosofilor francezi și chiar rolul de „mediator” al profesorului între teorie și student atestă faptul că accentul este pus încă o dată pe teoria ca obiect în sine și contribuția acesteia în dezvoltarea profesională a studenților.

Mai mult, caracterul intransitiv al teoriei răspunde și la întrebarea referitoare la stabilirea unei ierarhii între interesul pentru teorie și cel pentru Franța, spațiul de origine și cultura sursă a acesteia. În fapt, dacă ar fi existat o preocupare reală pentru contextul inițial și pentru istoria fenomenului pe continentul european, atunci ar fi trebuit adus în discuție și raportul cu filosofia germană, întrucât sistemul de gândire și tezele impuse de Nietzsche, Heidegger, Marx și Freud pot fi regăsite în sursele teoriei franceze. Concluzia care se impune de la sine este că „French Theory este o interpretare americană a unor lecturi franceze ale unor filosofi germani”²³. Expansiunea fenomenului pe teritoriul Statelor Unite pare a nu permite însă acordarea unei atenții sporite preistoriei franceze a teoriei, întrucât ceea ce a atras într-adevăr atenția a fost complementaritatea acesteia în raport cu gândirea americană, noutatea și capacitatea acesteia de a accentua dezacordurile dintre cele două spații culturale. Exemplul la care recurge Cusset pentru a-și valida punctul de vedere legat de atracția contrariilor este încercarea fără succes a unor profesori precum Thomas Pavel și Mark Lilla de a importa – prin proiectul *New French Thought*²⁴ – tezele filosofiei liberale franceze, un proiect a cărui nereușită atestă pierderea interesului în fața unei doctrine cunoscute și lipsite de trăsături insolite.

În cele din urmă, miza finală a analizei fenomenului *French Theory* din perspectiva conceptului de *teorie călătoare* al lui Said vizează reliefaarea diversității

reinterpretărilor și a reutilizărilor teoriei. Există două modalități de raportare la etapele de recontextualizare și de includere a ideilor împrumutate în propriul circuit cultural, două modalități care pun în lumină motivația din spatele tuturor acestor demersuri care au făcut posibilă formarea și dezvoltarea unui fenomen de o asemenea amploare. Pe de o parte, având în vedere *literarizarea* și lectura politizată a textelor care au marcat difuzarea „oficială” a fenomenului și toate manifestările contraculturale ce au scăpat controlului din partea instituțiilor centrale americane, dar care s-au folosit de aceleași teze și concepte centrale, Cusset atrage atenția asupra faptului că teoria franceză poate fi considerată o creație cu influență majoră și de durată proprie lumii transatlantice mai degrabă decât un produs împrumutat și trecut prin filtrul cultural american. Pe de altă parte, există și opinia conform căreia teoria franceză nu a marcat în realitate în niciun fel spațiul în care a migrat începând cu anii '70, succesul acesteia fiind comparat cu cel al unei „mode trecătoare” cu un final previzibil, și anume marcarea tuturor conceptelor nu cu mult timp în urmă aflate în centrul dezbaterilor cu eticheta de *eurotrash*. Cea de-a doua modalitate pare a înregistra numai polemicile și scânteile pe care teoria franceză le-a suscitată în afara mediului academic american, trecând cu vederea un fenomen extrem de important, cel de „normalizare” sau „instituționalizare” a teoriei, explicat de Cusset prin menționarea introducerii textelor teoretice în programele universitare²⁵. Iată un detaliu care certifică finalizarea procesului de acomodare, pentru că – în ciuda faptului că ultimul deceniu de secol XX stă sub semnul numeroaselor conflicte generate de teoria franceză în spațiul public american – textele acesteia se refugiază (de această dată ca lecturi lipsite de intensitatea primului contact) în culisele mediului universitar care le-a și propagat. În ceea ce privește prima raportare la impactul fenomenului, cea conform căreia legătura dintre materialul francez brut și produsul finit american nu s-ar fi menținut pe durata întregului proces al migrației și al adaptării teoriei, această constatare poate fi justificată prin reactualizarea tezei lui Bourdieu și readucerea în discuție a dezacordului franco-american care, analizat la nivelul dezbaterilor ce au polarizat direcțiile culturale din ambele țări, clarifică și răspunsul la următoarea întrebare: de ce nu există un poststructuralism în Franța?

Studiul din 2015 al lui Johannes Angermuller, pe care l-am adus deja în discuție pentru a nuanța câteva dintre argumentele lui François Cusset privind conjunctura producerii fenomenului *French Theory*, pune în dezbateră tocmai această raportare la „teoriile călătoare” și la diferitele reutilizări la care acestea au fost supuse în spațiile culturale importatoare din perspectiva contextului inițial și a paradigmatelor ce polarizează dezbaterile intelectuale din mediul de origine. Mă reîntorc la studiul lui Angermuller,

deoarece miza pe care acesta și-o delimitează depășește operația de constatare a dezacordului dintre vechile și noile interpretări ale teoriei franceze. Altfel spus, teoreticianul german surprinde – radiografiind istoria teoriei franceze înainte ca aceasta să devină *French Theory* – factorii care au determinat mai târziu confuziile referitoare la impunerea și utilizarea conceptului de *poststructuralism*. În realitate, dificultățile care apar în momentul definirii conceptului sunt cauzate de circumstanțele și mediul cultural în care a luat naștere, de raportarea la structuralism și, nu în ultimul rând, de raportarea filosofilor francezi importați în Statele Unite la aceste două direcții teoretice. Relevând perspectiva nord-americană în ceea ce privește acest demers de delimitare conceptuală, Angermuller punctează faptul că prefixoidul „post” redă, de fapt, o realitate inexistentă din moment ce în Statele Unite nu a existat o doctrină structuralistă asumată căreia să îi urmeze și să i se opună o mișcare poststructuralistă. Mai mult, situația din Franța nu este cu mult mai deosebită având în vedere faptul că eticheta de „poststructuraliști” a gânditorilor francezi – care s-au distanțat, fapt ce le-a permis și formularea unor reacții dintre cele mai diverse, de structuralism – se datorează circulației internaționale a textelor teoretice ale acestora. Pe scurt, este dificil să discuți despre poststructuralismul american în absența structuralismului din această cultură și despre poststructuralismul francez, în condițiile în care această direcție teoretică corespunde teoriei franceze din afara granițelor Franței²⁶. Cu toate acestea, în ciuda faptului că nu este precedat de o mișcare structuralistă clar formulată în Statele Unite, mișcare care să justifice aplicarea prefixoidului „post” în mediul american, doctrina poststructuralismului s-a bucurat de notorietate prin asocierea cu direcția postmodernismului. Suprapunerea momentului în care teoria franceză se propagă în spațiul american cu acele modificări ale conceptului de cultură despre care amintesc Lotringer și Cohen conturează contextul acestei asocieri dintre poststructuralism și postmodernism. Similitudinea dintre cele două orientări teoretice reiese și din modul în care Cusset însuși va radiografia dezacordul franco-american. În fapt, „toxicitatea” acestor dezacorduri constă tocmai în această încercare de a evalua interpretările și utilizările teoriilor din mediul de adopție cu metodele și mijloacele din mediul sursă, fapt ce reiese și din expunerea *efectului Sokal*²⁷, exemplul pe care Cusset își va fonda argumentele sale privind existența unui „dublu decalaj” franco-american. Este vorba, în primul rând, de o disensiune determinată de lipsa sincronizării în timp, care face ca principalele dezbateri ale anilor '70 provocate de curentele de gândire franceze, dezbateri care s-au încheiat cu victoria „umanismului antitotalitar”, să continue în mediul universitar american și la sfârșitul secolului al XX-lea. Iar, între paranteze fiind spus, critica totalitarismului care a marcat dezbaterile intelectual-

politică din spațiul cultural francez al deceniului al optulea evocă obiectul analizei semnate de Michael Scott Christofferson și intitulată *Intelectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970*. Acest studiu tradus relativ recent în limba română²⁸ merită discutat chiar și doar tangențial, deoarece – înrudit din punct de vedere tematic cu analiza lui Cusset – surprinde detaliile de culise ale antitotalitarismului francez. De la originea, accepțiile conceptului de „totalitarism” și dezbaterile pe care acesta le-a suscitat în contextul Războiului Rece și până la motivațiile care au declanșat critica intelectualilor francezi împotriva *Uniunii Stângii*, cartea lui Christofferson scoate în evidență – prin concluziile²⁹ pe care le relevă – o serie de aspecte definitorii privind dinamismul acestei confruntări. În fond, mizele criticii mai degrabă politice decât intelectuale, caracterul „insular” și cel „selectiv” ale antitotalitarismului francez atrag atenția nu doar asupra perspectivei egocentrice care a marcat receptarea totalitarismului și a efectelor sale în interiorul granițelor franceze, ci și asupra amplitudinii și a caracterului specific care au caracterizat o astfel de dispută împotriva totalitarismului în Franța. Căci această amploare este dovedită chiar și de nașterea unor fenomene precum cel al *noii filosofii*, un fenomen care atestă „maturizarea”³⁰ antitotalitarismului. Cărțile lui André Glucksmann și a lui Bernard-Henri Lévy, susținerea pe care ideile acestora o primesc din partea unora dintre numele grele ale intelectualității franceze (Michel Foucault, Roland Barthes, Philippe Sollers și, implicit, revista *Tel Quel*) și ecoul de care noua filosofie se bucură în mass-media marchează apogeul acestei mișcări politic-intelectuale analizată pe îndelete de Christofferson.

Revenind la cel de-al doilea decalaj franco-american, care e cauzat de primul, acesta relevă tocmai inadvertențele culturale dintre Franța și Statele Unite care au determinat la rândul lor eroarea de receptare a intențiilor lui Alan Sokal și Jean Bricmont din spatele publicării în 1997 a cărții *Impostures intellectuelles*. Confuzia și reacțiile de apărare care nu au întârziat să apară în condițiile blamării autorilor francezi și a teoriei franceze pentru anarhia din spațiul cultural american reprezintă o dovadă certă a necunoașterii contextului intelectual transatlantic și a particularităților mișcării postmoderniste care a amplificat, de fapt, toate aceste dezbateri.

În plus, modul în care discursurile și practicile universitare franceze s-au văzut nevoite, în cele din urmă, să se deschidă în fața moștenirii de peste ocean a teoriei franceze ar merita o dezbateră separată, întrucât asimilarea paradigmatelor americane, de la *Cultural Studies* la *Gender Studies* și până la noile concepte și metode de analiză transdisciplinare, reprezintă o adevărată provocare. Primul pas în această direcție îl face Cusset care, în postfața la ediția din 2005 a studiului său, lansează primele puncte ale punerii în dezbateră a

procesului de recuperare și de reducere a acestui decalaj franco-american. De fapt, având în vedere „moștenirea planetară”³¹ a teoriei franceze, subiectul rămâne din acest punct de vedere în mare măsură neepuizat, întrucât bogăția vieții intelectuale despre care vorbea Edward Said se datorează nu numai noilor semnificații dobândite de „teoriile călătoare”, ci și eforturilor de diminuare a decalajelor. Aceste eforturi nu se subsumează însă tendinței de uniformizare sau de asimilare doar a etichetelor conceptuale, ci prevăd dezvoltarea relației de schimburi intelectuale printr-o nouă serie de procese de adoptare și adaptare. Aceeași remarcă este valabilă și în cazul tezei lui Bourdieu privind circulația ideilor în „stare pură”, deoarece un argument în plus pentru accentuarea rolului benefic al acestor migrații este cel conform căruia, chiar dacă spațiul cultural care va importa aceste idei va ignora funcțiile și interpretările atribuite inițial acestora, dublarea numărului de semnificații oferite

aceluiși fenomen reprezintă un câștig pe care îl poate exploata chiar mediul în care s-au format ideile. Totul se rezumă, în cele din urmă, la un circuit în care mediile de adopție devin la rândul lor medii de origine.

În final, cărțile lui François Cusset (*French Theory. Foucault, Derrida, Deleuze & Co. și transformările vieții intelectuale din Statele Unite*) și Johannes Angermuller (*Why There Is No Poststructuralism in France. The Making of an Intellectual Generation*) reprezintă două studii de referință în radiografierea cadrului și a factorilor din spațiul francez care au făcut posibilă migrarea transatlantică a teoriei, în relevarea condițiilor care au favorizat adoptarea și instituționalizarea ideilor franceze în universitățile americane și, nu în ultimul rând, în redarea particularităților fiecărei etape din cadrul procesului de adaptare și de reinterpretare care au dat naștere unui fenomen de proporțiile celui cunoscut ca *French Theory*.

Note:

1. Pierre Bourdieu, „Les conditions sociales de la circulation internationale des idées”, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, nr. 145 (2002): 3-8.
2. Ibid., 4-5: „(...) Et aussi parce que le transfert d'un champ national à un autre se fait à travers une série d'opérations sociales: une opération de sélection (qu'est-ce qu'on traduit ? qu'est-ce qu'on publie ? qui traduit ? qui publie ?) ; une opération de marquage (...); une opération de lecture enfin, les lecteurs appliquant à l'œuvre des catégories de perception et de problématiques qui sont produit d'un champ de production différent.”
3. Edward W. Said, *The World, the Text, and the Critic* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983), 226-247.
4. Ibid., 226: „There is, however, a discernable and recurrent pattern to the movement itself, three or four stages common to the way any theory travels. First, there is a point of origin, or what seems like one, a set of initial circumstances in which the idea came to birth or entered discourse. Second, there is a distance transversed, a passage through the pressure of various contexts as the idea moves from an earlier point to another time and place where it will come into a new prominence. Third, there is a set of conditions – call them conditions of acceptance or, as an inevitable part of acceptance, resistances – which then confronts the transplanted theory or idea, making possible its introduction or toleration, however alien it might appear to be. Fourth, the now full (or partly) accommodated (or incorporated) idea is to some extent transformed by its new uses, its new position in a new time and place.”
5. François Cusset, *French Theory. Foucault, Derrida, Deleuze & Co. și transformările vieții intelectuale din Statele Unite*, trad. Andreea Rațiu (Cluj-Napoca: Editura Tact, 2016).
6. Ibid., p. 12.
7. Rémy Rieffel, *La Tribu des clercs. Les intellectuels sous la Ve République, 1958-1990* (Paris: Calman-Lévy, 1993) *apud* Johannes Angermuller, *Why There Is No Poststructuralism in France. The Making of an Intellectual Generation*, trans. Walter Allmand and Johannes Angermuller (London/New-York: Bloomsbury Academic, 2015), 33-39.
8. Ibid., 63.
9. Ibid., 30.
10. Angermuller, *Why There Is No Poststructuralism in France*.
11. Ibid., 35-37.
12. Ibid., 55.
13. Cusset, *French Theory*, 6-17: „(...) căci cei aproximativ zece autori, aproape contemporani, pe care admiratorii americani și opozanții francezi tind să îi grupeze într-o școală de gândire și o mișcare unificată, nu pot fi asociați în felul acesta decât cu prețul unor comparații contestabile. (...) Nu putem apropia în mod spontan ‘microfizica puterii’ foucauldiană, ‘diseminarea urmelor’ lui Derrida, ‘fluxul’ și ‘conexiunile’ din planurile de imanență deleuziene și ‘spațiul hiperreal’ al simulării baudrillardiene decât *prin lipsă* (...) Fără a mai pune la socoteală că un mare număr de diferende – intelectuale și politice –

- i-au divizat de-a lungul anilor.”
14. Angermuller (*Why There Is No Poststructuralism in France*, 80) discută această schimbare a contextului în cazul migrației teoriei franceze și din perspectiva modificărilor înregistrate la nivelul „câmpului intelectual” francez (a cărui evoluție o marchează încă de la formarea sa din secolul al XVIII-lea) în sensul în care migrarea dinspre continentul european înspre America de Nord are loc în momentul în care „câmpul intelectual francez” experimentează trecerea de la „structura bipolară” (care prevedea, odată cu această fragmentare specifică secolului al XIX-lea, împărțirea dintre presă și cercetarea din mediul academic) la o „structură tripolară” (care are loc în ultima treime a secolului al XIX-lea și care are în vedere împărțirea în cercetare academică, estetică și jurnalistică). Argumentul autorului este acela că această „structură tripolară” reprezintă un factor declanșator al dezvoltării „creativității intelectuale” și că, în timp ce dezbaterile teoretice din spațiul cultural francez din anii '60-'70 au loc la nivelul acestor „subcâmpuri” produse în urma divizării „câmpului intelectual”, situația teoriei franceze în Statele Unite poate fi prezentată mult mai lesne datorită cadrului alb-negru, adică a răspândirii textelor doar în medii academice dintre cele mai prestigioase.
 15. V. subcapitolul „Seventies”: *Un punct de cotitură* (Cusset, *French Theory*, 70-96).
 16. Ibid., 96: Sylvère Lotringer încarnează astfel, poate mai mult decât oricare altul, figura radical singulară, întotdeauna amenințată de invizibilitate, a acestor mediatori ai teoriei franceze (...). Nimic nu rezumă mai bine miza contradictorie a acestei categorii de teorie franceză decât ambivalența lui Lotringer față de universitate, un dublu joc care a devenit la el o adevărată morală a ubicuității. El predă și ține la universitate nenumărate colocvii, însă continuă să-i ironizeze pe „oamenii săi ai resentimentului”.
 17. Sylvère Lotringer and Sande Cohen, eds., *French Theory in America* (New York/London: Routledge, 2001), 1-9.
 18. Cusset, *French Theory*, 324-328.
 19. Pascale Casanova, *Republica Mondială a Literelor*, trad. Cristina Bîzu (București: Editura Art, 2016), 199: „Această literarizare a filozofiei nu este, de altfel, nelegitimă pentru multe dintre aceste opere foarte preocupate de literatură și care anexează cu dragă inimă literatura sarcinilor filozofiei. Astfel, greutatea literară a Franței în viața intelectuală americană este încă un efect – deturnat, mascat, paradoxal – al creditului său literar. Probabil așa se explică, cel puțin parțial, violența atacurilor de peste ocean împotriva acestor figuri intelectuale.”
 20. Cusset, *French Theory*, 51-52.
 21. Galin Tihanov, *The Birth and Death of Literary Theory. Regimes of Relevance in Russia and Beyond* (Stanford, California: Stanford University Press, 2019), 1-7. Vezi și Daiana Gârdan, „Galina Tihanov, The Birth and Death of Literary Theory: Regimes of Relevance in Russia and Beyond”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 5, nr. 2 (2019) și Maria Chiorean, „Regimes of Relevance: The Newcomers”, *Revista Transilvania*, nr. 5 (2020): 20-28.
 22. Cusset, *French Theory*, 281-285.
 23. Ibid., 16. În fapt, această concluzie impune și corectarea uneia dintre afirmațiile pe care Bogdan Ghiu, cel care semnează cuvântul-înainte la ediția din limba română a studiului lui Cusset. După ce oferă un răspuns negativ la întrebarea privind existența unei teorii franceze „pe românește”, el amintește de varianta importării acestei teorii care va deveni astfel în spațiul cultural românesc un fenomen „la mâna a treia”. Având în vedere modul în care Cusset enumeră în ordine sursele (preluarea unor texte franceze inspirate din filosofia germană), este cert faptul că împrumutul acestui fenomen din cultura americană l-ar transforma într-unul la mâna a patra. Iar, odată deschisă, discuția privind teoria franceză „pe românește” necesită și lămurirea câtorva aspecte referitoare la receptarea acesteia în România, un proces interesant care merită discutat mai ales în contextul postcomunist. Alex Cistelean pune accentul pe două dintre caracteristicile teoriei franceze care au influențat receptarea sa postcomunistă. Este vorba, pe de o parte, de „antiumanismul” pe care îl propunea, trăsătură ce contravenea tendințelor de după '89 de configurare a unui „nou, adevărat, umanism”. Pe de altă parte, asocierea superficială cu „ceva de stânga” și, deci, cu expresia confuză a pericolului de care România tocmai scăpase a incriminat-o încă o dată. Cu toate acestea, așa cum remarcă și Cistelean, trebuie menționat faptul că această asociere a determinat și acceptarea teoriei în spațiul cultural românesc, iar „(...) opera unor autori ca Foucault și Derrida a fost văzută ca un demn urmaș al tradiției critice și subversive de stânga, o binevenită actualizare și chiar aprofundare a radicalismului marxist.” Alex Cistelean, „Autogestioni filosofice”, *Vatra*, nr. 1-2 (2007): 71-74.
 24. Ibid., 343-344.
 25. Ibid., 334.
 26. Pentru întreaga chestiune a definirii conceptelor, v. capitolul 2 „Structuralism versus Poststructuralism: The Birth of an Intellectual Generation” (Angermuller, *Why There Is No Poststructuralism in France*, 15-39).
 27. Cusset, *French Theory*, 7-21.
 28. Michael Scott Christofferson, *Intellectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu (Cluj-Napoca: Editura Tact, 2018).
 29. Ibid., 349-361.
 30. Ibid., 243: „Paginile următoare explorează noua filosofie pentru a pune în lumină contururile criticii totalitarismului la apogeul ei. (...) noua filosofie a exprimat, în toate extremele ei, atmosfera de criză a anului care a precedat alegerile legislative

din 1978 și criza generală a politicii intelectuale, ca antitotalitarism ajuns la maturitate.”
31. Cusset, *French Theory*, 359-385.

Bibliography:

- Angermuller, Johannes. *Why There Is No Poststructuralism in France. The Making of an Intellectual Generation*. Translated by Walter Allmand and Johannes Angermuller. London/New-York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Bourdieu, Pierre. “Les conditions sociales de la circulation internationale des idées” [“The Social Conditions of the International Circulation of Ideas”]. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, no. 145 (2002): 3-8.
- Casanova, Pascale. *Republica Mondială a Literelor [The World Republic of Letters]*. Translated by Cristina Bîzu. Bucharest: Art, 2016.
- Chiorean, Maria. “Regimes of Relevance: The Newcomers.” *Revista Transilvania*, no. 5 (2020): 20-28.
- Christofferson, Michael Scott. *Intelectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970 [French Intellectuals Against the Left. The Antitotalitarian Movement of the 1970s]*. Translated by Maria-Magdalena Angheliescu. Cluj-Napoca: Tact, 2018.
- Cistelean, Alex. “Autogestiuini filosofice” [“Philosophical Self-management”]. *Vatra*, no. 1-2 (2017): 71-74
Cusset, François. *French Theory. Foucault, Derrida, Deleuze & Co. și transformările vieții intelectuale din Statele Unite [French Theory. How Foucault, Derrida, Deleuze, & Co. Transformed the Intellectual Life of the United States]*. Translated by Andreea Rațiu. Cluj-Napoca: Tact, 2016.
- Gârdan, Daiana. “Galina Tihanov, The Birth and Death of Literary Theory: Regimes of Relevance in Russia and Beyond.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 5, no. 2 (2019).
- Lotringer, Sylvère, and Sande Cohen, eds. *French Theory in America*. New York/London: Routledge, 2001.
- Said, Edward W. *The World, the Text, and the Critic*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983.
- Tihanov, Galin. *The Birth and Death of Literary Theory. Regimes of Relevance in Russia and Beyond*. Stanford, California: Stanford University Press, 2019.